

<https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2021.1.223593>
УДК 55(092)

Г.В. КЛЮШИНА, С.М. ДОВБИШ

Інститут геологічних наук НАН України, Київ, Україна
E-mail: kliushyna_av@ukr.net; dovbysh@ukr.net

ПАМ'ЯТІ ВІКТОРА ПАВЛОВИЧА УСЕНКА (26 січня 1934 — 26 жовтня 2020)

Стаття присвячена Віктору Павловичу Усенку — вченому і досліднику в галузі морської геології та геоecології, кандидату геолого-мінералогічних наук, провідному науковому співробітнику відділу сучасного морського седиментогенезу Інституту геологічних наук НАН України.

Ключові слова: Віктор Усенко; вчений; морська геологія; персоналія.

26 жовтня 2020 р. на 87-му році пішов з життя Віктор Павлович Усенко — відомий фахівець в галузі морської геології, літології, седиментології та геоecології, старший науковий співробітник, кандидат геолого-мінералогічних наук, провідний науковий співробітник відділу сучасного морського седиментогенезу Інституту геологічних наук (ІГН) НАН України.

В.П. Усенко народився 26 січня 1934 у м. Харків у родині українського поета Павла Матві-

йовича Усенка. До Києва сім'я переїхала у 1935 р. На початку Другої світової війни батько Віктора Павловича, військовий кореспондент газети «Радянська Україна» при Політуправлінні Південно-Західного, Південного, Сталінградського і III Українського фронтів, перевіз родину до м. Уфа, а у кінці 1943 р. — до Харкова. У січні 1944 р. сім'я повертається до Києва, де Віктор Павлович закінчив середню школу № 49. З 1952 по 1957 р. навчався на геологічному факультеті Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка і отримав кваліфікацію інженера-геолога за спеціальністю «геологічна зйомка і пошуки родовищ корисних копалин». Після здобуття вищої освіти за розподілом три роки працював у пошуковознімальних геологічних партіях Далекосхідного геологічного управління Міністерства геології СРСР (м. Хабаровськ) спочатку молодшим геологом, а пізніше виконробом-геологом.

В Інститут геологічних наук АН УРСР (на той час директор — академік АН УРСР В.Г. Бондарчук) В.П. Усенко був прийнятий у квітні 1960 р. на посаду інженера, а згодом старшого і провідного інженера у відділ мінералогії.

Цитування: Ключина Г.В., Довбиш С.М. Пам'яті Віктора Павловича Усенка. *Геологічний журнал*. 2021. № 1 (374). С. 100—103. <https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2021.1.223593>

Citation: Kliushyna G.V., Dovbysh S.M., 2021. In Memory of Viktor Pavlovych Usenko. *Geological Journal (Ukraine)*, No. 1 (374), С. 100-103, <https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2021.1.223593>

1963—1966 рр. пов'язані з Дослідним заводом Інституту синтетичних надтвердих матеріалів Держплану УРСР та з Особливим конструкторським бюро Інституту проблем матеріалознавства, де дослідник працював спочатку інженером відділу технічного контролю, а у подальшому старшим контрольним майстром та провідним конструктором.

У 1966 р. Віктор Павлович знову повертається до ІГН АН УРСР — на той час єдиного в Україні центру дослідження геології Світового океану — і розпочинає вивчення процесів морського і дельтового осадоутворення. У зв'язку з реорганізацією ІГН АН УРСР у 1969 р. він переходить до Інституту геохімії і фізики мінералів АН УРСР у відділ геології і геохімії осадового рудоутворення, де спочатку обіймає посаду провідного інженера і керівника групи, а згодом — молодшого та старшого наукового співробітника. З червня 1977 р. В.П. Усенко прийнятий на посаду старшого наукового співробітника до відділу літології сучасних морських осадків і фанерозойських відкладів ІГН АН УРСР (завідувач відділу — В.І. Мельник), а в 1984 р. переведений до тільки-но створеного відділу сучасного морського седиментогенезу (завідувач відділу — О.Ю. Митропольський), де працював до останнього часу.

Починаючи з 1966 р. Віктор Павлович був активним учасником рейсів, які проводила АН України на різних науково-дослідних судах з метою вивчення геологічної будови Азово-Чорноморського басейну (буріння картувальних та інженерно-геологічних свердловин, відбір проб сучасних донних осадків, підводні

водолазні дослідження та відбір продуктів твердих викидів і проб газу в районах грязьового вулканізму). На підставі матеріалів, зібраних у період 1966—1970 рр. під науковим керівництвом академіка Є.Ф. Шнюкова, написана, а у 1972 р. успішно захищена кандидатська дисертаційна робота «Современные донные

Геологічні дослідження естуарної зони р. Понго-Понго (Гвінейська Республіка), 1990 р. (фото С.М. Довбиша)

Geological investigations of the estuary of the Pongo-Pongo River (Republic of Guinea), 1990 (photo by S.M. Dovbysh)

В.П. Усенко (крайній праворуч) серед радянських геологів, геофізиків у НДЦ CERESCOR (м. Конакрі, Гвінейська Республіка), 1991 р. (фото С.М. Довбиша)

Victor Usenko (right) among the Soviet geologists and geophysicists in the CERESCOR Research Centre (Conakry, Republic of Guinea), 1991 (photo by S.M. Dovbysh)

осадки Азовського моря (вещественный состав и осадконакопление)».

У наступні роки наукові інтереси В.П. Усенка були зосереджені на літогеохімічному аспекті дослідження седиментологічних та ранньодіагенетичних обстановок у водоймах різного типу з метою виявлення закономірностей формування речовинного складу донних відкладів, їх геохімічної спеціалізації, районування водойм на цьому підґрунті та їх типізації. Велику увагу вчений приділяв екологічному (природоохоронному) аспекту літогеохімічних параметрів донних осадів.

Віктор Павлович — активний учасник морських експедиційних робіт. Він був виконавцем і начальником, вченим секретарем і начальником загону, заступником начальника і керівником експедиції, сам очолював експедиції, розробляв маршрут тощо. Географія його морських експедиційних робіт надзвичайно широка. Це — затоки талимани Причорномор'я і Приазов'я від дельт Дону і Кубані до дельти Дунаю (теплохід «Амур», 1990 р.), Керченська протока, Азовське (середній чорноморський сейнер типу СЧС-150, 1970—1971 рр.) та Чорне моря (НДС «Геохимик», 1973, 1976 рр.; «Адмірал Бранемір Орманов», 1998 р.), Індійський (19-й рейс НДС «Академик Вернадский», 1978—1979 рр.; 50-й рейс НДС «Михаил Ломоносов», 1988 р.) та Атлантичний океани (28-й рейс НДС «Академик Вернадский», 1983—1984 рр.), літораль тропічного сектору західної Африки (15-й рейс НДС «Профессор Колесников», 1986—1987 рр.; НДС «Устрица», 1991 р.) і, зрештою, Південна та Західна Антарктика (НДС «Эрнст Кренкель», 1997, 1998 рр.; НДС «Горизонт», 2000 р.; експедиційне судно «Ушуйай», 2004 р.).

З 1990 по 1992 р. у рамках міждержавної Радянсько-Гвінейської угоди від 3 серпня 1973 р. В.П. Усенко разом з іншими співробітниками українських академічних геологічних установ був командирований до науково-дослідного центру у м. Конакрі (НДЦ CERESCOR). Це був перший науковий заклад на Африканському континенті, діяльність якого була спрямована на вирішення, в тому числі, геологічних, геоекологічних та океанографічних питань. За час комплексних досліджень природного середовища в рамках міждержавних африканських проектів «Мангри» та «Корисні копалини За-

хідної Африки» українсько-гвінейськими дослідниками проводились геоекологічні роботи в естуарних зонах річок, вивчення шельфу та прибережних зон для пошуку корисних копалин та вирішення інженерно-геологічних задач.

Разом із М.М. Іваніком, С.О. Козаком, Н.В. Маслун дослідник брав участь у розробці оригінальної методики вивчення біогеохімічної будови форамініфер, яку використано при систематиці, палеоекологічних і палеоокеанологічних реконструкціях четвертинних відкладів Індійського океану та гвінейського шельфу Атлантики.

У 1995 р. В.П. Усенко отримав сертифікат консультанта з екологічного аудиту Європейського банку реконструкцій та розвитку і з успіхом реалізував свої знання при дослідженні арктичної геоекосистеми району розташування української антарктичної станції «Академік Вернадський». Вчений входив до складу науково-технічної ради Національного Антарктичного наукового центру (НАНЦ), створеної в 2003 р. з метою реалізації Державної програми досліджень України в Антарктиці на 2002—2010 рр. Під час співпраці з НАНЦ Віктор Павлович виконував науково-дослідні роботи за проектами «Геологічна будова літосферного блоку району станції «Академік Вернадський» за даними геолого-геохімічних та супутникових досліджень» (2004 р.) та «Тектонічна структура і густинні неоднорідності глибинної будови Західної Антарктики в оцінці вуглеводневих ресурсів; розподіл органічних забруднюючих речовин у донних відкладах приантарктичних морів та інших компонентах екосистеми Антарктики» (2009—2011 рр.). Зібраний ним багатий фактичний матеріал, системний підхід до його опрацювання дозволили встановити закономірності поширення донних відкладів у геосистемі Антарктики та приантарктичних морів.

В останні роки дуже важливим і своєрідним підсумком багаторічних досліджень Антарктики Віктор Павлович вважав публікацію (в співавторстві з Р.Х. Греку) результатів дослідження суперплюму Росса, який був виявлений у південно-західній частині Тихого океану біля та під західною окраїною Антарктиди методом гравіметричної томографії.

В.П. Усенко — автор понад 100 статей, препринтів, наукових звітів, доповідей на науко-

вих нарадах, симпозиумах та конференціях найрізноманітнішої спрямованості. За його участю було створено «Геолого-геофизический атлас шельфа Гвинейской Республики (масштаб 1:500 000 и 1:1 000 000)» (1995 р.). Він автор 9 монографій, серед яких такі: «Геология Азовского моря» (1974 р.); «Некоторые особенности вещественного состава донных осадков западной части Черного моря» (1977 р.); «Геология шельфа УССР. Лиманы» (1984 р.); «Геология и металлогения северной и экваториальной частей Индийского океана» (1984 р.); «Тропическая Атлантика. Регион Гвинеи» (1988 р.); «Геология и металлогения Тропической Атлантики» (1989 р.). У 1983 р. йому присвоєно звання старшого наукового співробітника за спеціальністю «геологія морів та океанів».

З 1982 по 1989 р. В.П. Усенко був вченим секретарем Українського літологічного комітету,

організовував наукові наради і конференції, готував до видання збірники матеріалів та колективні монографії. Був членом експертної комісії ІГН АН УРСР. Він нагороджений медалями «В память 1500-летия Киева» (1983 р.) і «Ветеран труда» (1986 р.).

Віктор Павлович Усенко назавжди залишиться в нашій пам'яті як справжній професіонал, унікальний фахівець у галузі фаціального аналізу морських відкладів, талановитий організатор, скромна, інтелігентна, надзвичайно порядна і чуйна людина. Завжди з приємністю будемо згадувати моменти як ділового, так і простого людського спілкування з ним, під час якого отримували не тільки знання та навички, але й частину його душевного тепла.

Надійшла до редакції 21.01.2020

Прийнята 13.02.2021

G.V. Kliushyna, S.M. Dovbysh

Institute of Geological Sciences of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

E-mail: kliushyna_av@ukr.net; dovbysh@ukr.net

TO THE MEMORY OF VIKTOR PAVLOVICH USENKO

The article is dedicated to Viktor Usenko, scientist and researcher in the field of marine geology and geocology, PhD (geology), one of the most experienced investigator of the Department of Modern Marine Sedimentogenesis of the Institute of Geological Sciences of the National Academy of Sciences of Ukraine.

Keywords: *Victor Usenko; scientist; marine geology; personality.*